

УДК 339.564(477)

О.О. БІЛОУС, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Ключові слова: правове регулювання, експортно-імпортні операції

Для здійснення регулювання зовнішньоторгівельної діяльності держава використовує систему заходів, заснованих на сукупному поєднанні та використанні економічних і адміністративних методів у відповідності до законодавства України. Законодавством України закріплена можливість застосування методів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторгівельної діяльності. Використання обох цих методів відповідає загальносвітовій практиці.

За допомогою митно-тарифного регулювання більшість країн світу вирішують питання не тільки захисту національного виробника та поповнення державного бюджету, але й взагалі питання економічної безпеки країни. Митно-тарифні міри – це сукупність організаційних, економічних та правових заходів здійснюваних в установленому чинним законодавством порядку державними органами і направлених на регулювання зовнішньоторгівельної діяльності. В основу реалізації митно-тарифного регулювання закладено застосування митного тарифу.

Відповідно до ст.3 Закону України «Про Єдиний митний тариф» [1], єдиний митний тариф – це систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території. Єдиний митний тариф України встановлює на єдиній митній території України обкладення митом предметів, що ввозяться на митну територію України або вивозяться з цієї території. Став-

ки Єдиного митного тарифу України є єдиними для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності та територіального розташування, за винятком випадків, передбачених законами України та її міжнародними договорами.

Застосування тарифних заходів ґрунтується на нормативних положеннях Митного кодексу [2], Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3], а також Закону України від 15.02.1992 р. «Про Єдиний митний тариф» та Гармонізованої системи опису та кодування товарів, введеної Брюссельською конвенцією в 1983 р., яка являє собою номенклатуру, котра включає товарні позиції і субпозиції та цифрові коди, що до них належать, згруповані за певними ознаками за групами та розділами. Та базується на міжнародно-визнаних нормах і розвивається у напрямі максимальної відповідності до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і правил митної справи.

В Україні відповідно до ст.7 Закону України «Про Єдиний митний тариф» застосовуються такі види мита:

- адвалерне, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом;
- специфічне, яке нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, які обкладаються митом;
- комбіноване, яке поєднує обидва ці види митного обкладення.

Встановлення пільг та зміна ставок мита, в тому числі на предмети особистого користування, здійснюються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

Серед основних функцій митного тарифу особливо виділяються фіскальна і протекційні функції. Фіскальна функція митного тарифу – забезпечує надходження коштів від стягнення мита в дохідну частину бюджету України. Тому враховуючи цю мету, розмір

митних тарифів встановлюється таким чином, щоб максимальними були не відносні, а абсолютні величини митних надходжень, оскільки невиправдане підвищення тарифів веде до зниження обсягу імпорту і подальшого зниження обсягу зібраних платежів.

Розглядаючи структуру митних ставок, можна окреслити, що на даний час найбільш необхідним для економіки України є встановлення митних ставок таким чином, щоб вони відповідали економічним потребам країни, тобто імпорт промислової сировини, має здійснюватися безмитно або за низькими ставками мита, в той час як на напівфабрикати та особливо готові вироби ставки мита повинні суттєво підвищуватись.

Протекціоністська функція пов'язана із захистом вітчизняних виробників. Стягування мита з імпортних товарів збільшує вартість останніх при її реалізації на ринку країни-імпортера і тим самим підвищує конкурентоспроможність аналогічних товарів, вироблених національним товаровиробником.

Крім того, митні тарифи виконують важливу регуляторну функцію через справляння митних зборів з імпортних товарів, які збільшують їх вартість при реалізації на внутрішньому ринку України. Такі заходи дають можливість підвищити конкурентоспроможність товарів, вироблених національним товаровиробником, та надають можливість йому розвиватися.

У ряді випадків митний тариф може бути використаний для розвитку національного експорту шляхом встановлення низьких ставок мита, а в деяких випадках і нульових ставок щодо окремих товарів, необхідних для виготовлення національними підприємствами продукції, що сприяє розвитку національного виробництва та створення додаткових робочих місць.

Але варто зазначити, що останнім часом Уряд України в більшості випадків використовує митно-тарифне регулювання не для покращення економічного стану національного виробника та покращення життя населення, а

в-першу чергу, як джерело формування державного бюджету. Так з 01.08.2010 р. Уряд України збільшив ставку мита та акцизу на імпортоване пальне, що суттєво вплинуло на ціноутворення товарів та послуг, і як наслідок знизило життєвий рівень населення. І це не зважаючи на те, що законодавством України чітко визначено, що держава при підвищенні митного тарифу має в обов'язковому порядку враховувати можливі наслідки такого підвищення, особливо на групу товарів, що є стратегічними. Також Уряд України запровадив підвищені ставки мита та акцизу на товари, які не виробляються в Україні. На нашу думку, це суперечить правилам ГАТТ, які передбачають зменшення ставок мита з метою зниження тарифів та усунення інших бар'єрів, що перешкоджають розвитку міжнародної торгівлі, та забезпеченню населення товарами, які не виробляються національними товаровиробниками. У цьому випадку не можна не звернути увагу на застереження Кордела Халла (держсекретар адміністрації Ф. Рузвельта), що високі тарифи швидше перешкоджають, ніж допомагають поживленню економіки, тому, на наш погляд, Уряд України особливо в період стагнації економіки має більш ретельно підходити до питання збільшення митних тарифів. Також, як на нас, Україна має більш широко застосовувати преференційні ставки мита щодо рішення проблем надходження товарів, які вкрай необхідні для національного товаровиробника, та суттєво впливають на ціноутворення товарів, які виробляються на території України. Преференційні ставки - це особливі пільгові ставки, які включають звільнення від сплати мита і застосовуються до товарів, які походять з держав, які разом із Україною входять до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони, а також при встановленні якогось спеціального преференційного рішення відповідно до міжнародних договорів за участю України.

Останнім часом Україна досить активно використовує митні тарифи як інструмент

економічної політики країни. У зв'язку з цим варто визначити, що близько 65 відсотків надходжень до державного бюджету від зовнішньоекономічної діяльності забезпечуються митними органами за рахунок митного оподаткування. Левова частина цих надходжень є мито, так середня ставка імпортного мита – 30 відсотків. Це, на нашу думку, в першу чергу свідчить, що в Україні відсутні власні джерела забезпечення товарною продукцією споживачів та на досить слабкі позиції на внутрішньому ринку вітчизняних товаровиробників. Отже, не маючи нормального внутрішнього ринку товарної продукції, та враховуючи слабкі позиції української валюти, неможливо, на наш погляд, стати повноцінним учасником світової торгівлі та досягти ефективності зовнішньоекономічних зв'язків. Тому для України, як країни, що розвивається, політика протекціонізму є одна зі складової зовнішньої політики, але варто пам'ятати, що відповідно до теорії П.Х. Ліндєрта, митні тарифи майже завжди знижують рівень добробуту в країнах, що торгують, та частіше всього понижують добробут як країн, що ввозять, так і країн, які експортують товар. П.Х. Ліндєрт зазначає, що ввізні та вивізні тарифи можуть бути повністю виправдані, коли вони є життєво важливим джерелом коштів для фінансування соціальних програм та інвестиційної діяльності. Але, останнім часом дії Уряду України свідчать про те, що ввізні та вивізні тарифи виконують лише функцію формування державного бюджету, який спрямований, на жаль, не на розвиток соціальних програм та інвестиційної діяльності.

Інший метод регулювання експортно-імпортних операцій, який останнім часом застосовує Україна, у тому числі і відносно країн членів СОТ, – є нетарифні обмеження. Нетарифні обмеження (квоти, ліцензії, заборони і т.п.), які використовуються для регулювання експорту, відбуваються у випадках передбачених ст.11, п.2а ГАТТ, тобто у випадку вивозу товарів, які вважаються дефіцитними на

національному ринку. А також при експорті товарів у рамках міжнародних товарних угод з метою стабілізації відповідного транснаціонального товарного ринку.

Засоби нетарифного регулювання впливають на товаропотоки та підвищують ціну іноземних товарів, які потрапили на національний ринок, перешкоджають споживанню, збуту іноземних товарів на національному ринку та кількісно обмежують або забороняють ввіз, вивіз товарів.

Нетарифне регулювання здійснюється за допомогою спеціальних нормативно-правових актів та спрямоване на забезпечення активного зовнішньоекономічного балансу України. Так, відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», для обмеження або заохочення експорту або імпорту окремих груп товарів, захисту вітчизняних товаровиробників в Україні запроваджено режим ліцензування, квотування. Для захисту національного товаровиробника від субсидованого та демпінгового імпорту, було прийнято цілу низку законів: «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні».

На сьогоднішній день державою встановлено наступні заходи нетарифного регулювання переміщення товарів через митний кордон України: квотування; ліцензування; видача дозволів і встановлення заборон; сертифікація; фітосанітарний та ветеринарний контроль; встановлення граничних мінімальних цін; застосування акцизних марок.

Квотування, як міра економічної політики, представляє собою введення кількісних і вартісних обмежень ввезення та вивезення товарів на певний термін з окремих видів товарів, країнам або групам країн.

Ліцензування полягає у видачі компетентним центральним органом виконавчої влади дозволу у вигляді документу державного зра-

зка – ліцензії. Ліцензія дає право на ввезення або вивезення товарів, переміщення яких через митний кордон України обмежено.

Ліцензування і квотування експорту та імпорту запроваджуються Україною самостійно в особі її державних органів у випадках, передбачених ч.5 та ч.6 ст.16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», у тому числі в разі значного порушення рівноваги за певними товарами на внутрішньому ринку України, особливо за сільськогосподарською продукцією, продуктами рибальства, продукцією харчової промисловості та промисловими товарами народного споживання першої потреби.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 04.10.2010 р. № 938 «Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції», експорт якої підлягає ліцензуванню до 31.12.2010 р., і затвердження Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот», митне оформлення експорту зернових, на які встановлено квоти, має здійснюватися виключно на підставі ліцензій, виданих Мінекономіки.

В той же час варто зазначити, що вважаючи на те, що Україна є членом СОТ, відповідно до ст.11 ГАТТ Україна не має права застосовувати ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів, чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій.

Відповідно до п.255 Звіту Робочої групи з питань вступу України до СОТ, Україна зобов'язалася запроваджувати вимоги щодо ліцензування експорту, інші експортні обмеження або будь-які інші обмеження у відповідності з правилами СОТ, у тому числі тими, що містяться в статті 10 ГАТТ. Таким чином, дотримуючись положень ГАТТ, Україна зобов'язана не вводити ні які заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів, чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій чи інших заходів, щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару,

призначеного для ввезення на територію будь-якої іншої сторони.

Виключенням з зазначеного є заборони чи обмеження експорту, які тимчасово застосовуються з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту харчових продуктів або інших товарів, що мають вагомe значення для експортуючої країни. Тому, на наш погляд, встановлюючи кількісні обмеження щодо імпорту зерна, Україна як член Світової Організації Торгівлі значно порушує взяті на себе обов'язки члена СОТ. Хоча Правила СОТ, а саме ст.19-21 ГАТТ, допускають виключення з режиму застосування тарифних і нетарифних обмежень «у випадку надзвичайних заходів щодо імпорту окремих товарів» країни. Саме з посиланням на ці статті Україна обґрунтовує свої рішення щодо кількісного обмеження експорту, імпорту деяких товарів, в тому числі і аргументує прийняті рішення щодо квотування вивозу зерна, на меті якого є попередження дефіциту на внутрішньому ринку.

У правила ГАТТ ст.11-14 були включені положення, що стосуються кількісного регулювання, відповідно до яких держави повинні були відмовитися від застосування кількісних обмежень; які допускалися тільки з метою «забезпечення зовнішнього фінансового стану та рівноваги платіжного балансу», тобто коли в наявності був платіжний дисбаланс. На даний час, як вказує Уряд України, платіжного дисбалансу між експортом та імпортом в країні немає. Тому, на наш погляд, підстав для застосування кількісного обмеження експорту зерна в Україні з цього приводу немає.

Але Уряд, спираючись на положення ст.19-21 ГАТТ, запровадив кількісне обмеження та завчасного повідомлення Комітет з сільськогосподарства СОТ і спираючись на те, що він завчасно повідомив, вважає, що виконав положення передбачені цими статтями. На нашу думку, дії стосовно запровадження квотування мали місце задовго до набуття чинності Постанови Кабінету Міністрів України («Про

встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31.12.2010 р., і затвердження Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот»), шляхом блокування суден навантажених зерном в портах України. Що і є на нашу думку порушенням правил ГАТТ та обов'язків взятих на себе Україною, як членом СОТ, окрім того, варто зазначити, що передумов для створення дефіциту зерна в Україні не існувало, тому що врожай зерна в Україні у 2010 р. становив близько 41 млн т., та перевищує внутрішні потреби на 20 млн т.

До нетарифних засобів регулювання відносять і отримання сертифікату. Так, при ввозі на митну територію України товарів як для власних потреб, так і для підприємницької діяльності підлягають обов'язковій сертифікації. Сертифікація полягає у перевірці відповідності товарів нормам і вимогам, чинного законодавства України. Статтею 16 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ [4], статтею 5 Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР [5], статтею 4 Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР [6], визначено, що підставою для ввезення на митну територію України товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, служить сертифікат відповідності чи свідоцтво про визнання відповідності, виданий або визнаний уповноваженим на те органом.

Наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 30.08.2002 р. № 498 затверджено Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні.

Відповідно до цього наказу, при здійсненні митного оформлення імпортованих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні, наявність сертифікату тепер

стосується будь-якого імпорту товарів (продукції) в Україну суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від мети ввезення. Раніше сертифікація поширювалася лише на товари, ввезені з метою їх продажу або обміну, але не для використання у власній господарській діяльності.

На нашу думку, такі заходи є доцільними вважаючи те, що останнім часом деякі країни імпортери виробляють товари для власних потреб, дотримуючись вимог стандартів, а для експорту в інші країни досить низької якості, які, як свідчать статистичні данні, іноді суттєво впливають на здоров'я людини. Так, у 2010 р. митними органами України при проведенні експертизи дитячих іграшок та одягу імпортованих з Китаю, було виявлено 25 % імпортованої продукції, які не відповідають санітарним нормам.

Таким чином, виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновки, що заходи щодо регулювання експорту, імпорту товарів (продукції) в Україну є однією з складової економічної політики. І ці заходи головним чином базуються на імперативних мірах, які чітко встановлені чинним законодавством України та можуть включати в себе квотування, ліцензування, а також встановлення певних вимог щодо відповідності товару певним нормам, якісним характеристикам і т.д.

Але варто зазначити, що Уряд України інколи приймає рішення, які суперечать потребам часу та суттєво впливають не тільки на політичний імідж країни, але й на життєвий рівень громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Єдиний митний тариф» : від 18.02.1992 р.
2. Митний кодекс України : від 01.01.2003 р.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» : від 16.04.1991 р.
4. Закон України «Про захист прав споживачів» : від 12.05.1991 р., № 1023-ХІІ.

5. Закон України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» : від 23.12.1997 р., № 771/97-ВР.

6. Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» : від 17.07.1997 р., № 468/97-ВР.

Білоус О. О. Правове регулювання експортно-імпортних операцій в Україні / О. О. Білоус // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 64–69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11boovu.pdf>

Розкриті основні положення щодо правового регулювання експортно-імпортних операцій за допомогою митного тарифу та нетарифних заходів. На підставі аналізу основних положень правил ГАТТ та порядку виконання зобов'язань Україною при вступі до СОТ досліджені деякі питання застосування заходів нетарифного регулювання.

***

Билоус О.О. Правовое регулирование экспортно-импортных операций в Украине

Раскрыты основные положения о правовом регулировании экспортно-импортных операций посредством таможенного тарифа и нетарифных мер. На основании анализа основных положений правил ГАТТ и порядка выполнения обязательств Украины при вступлении в ВТО исследованы отдельные вопросы применения мер нетарифного регулирования.

***

Bilous O.O. Legal Regulation of Export-Import Transactions in Ukraine

The disclosure of the main provisions concerning the legal regulation of import and export through the customs tariff and no tariff measures focuses. And based on the analysis of the basic provisions of GATT rules and order fulfillment of the obligations of Ukraine to the WTO investigated some issues fanon-tariff regulation.

Форум права Форум